

III c de 18-e eeuw

CAERTE VAN 't LAND van MONTFOORT" figuur 29:

Hierop staat alles aangegeven wat toen van belang geacht werd. Op het origineel zijn de kleuren rood en groen toegepast.

In rood zijn aangegeven:

Montfoort, Utrecht, Vianen, Ysselstein, Woerden, Oudewater, Schoonhoven en Niupoort,

Met een voor alle dörpen gelijk teken zijn aangegeven:

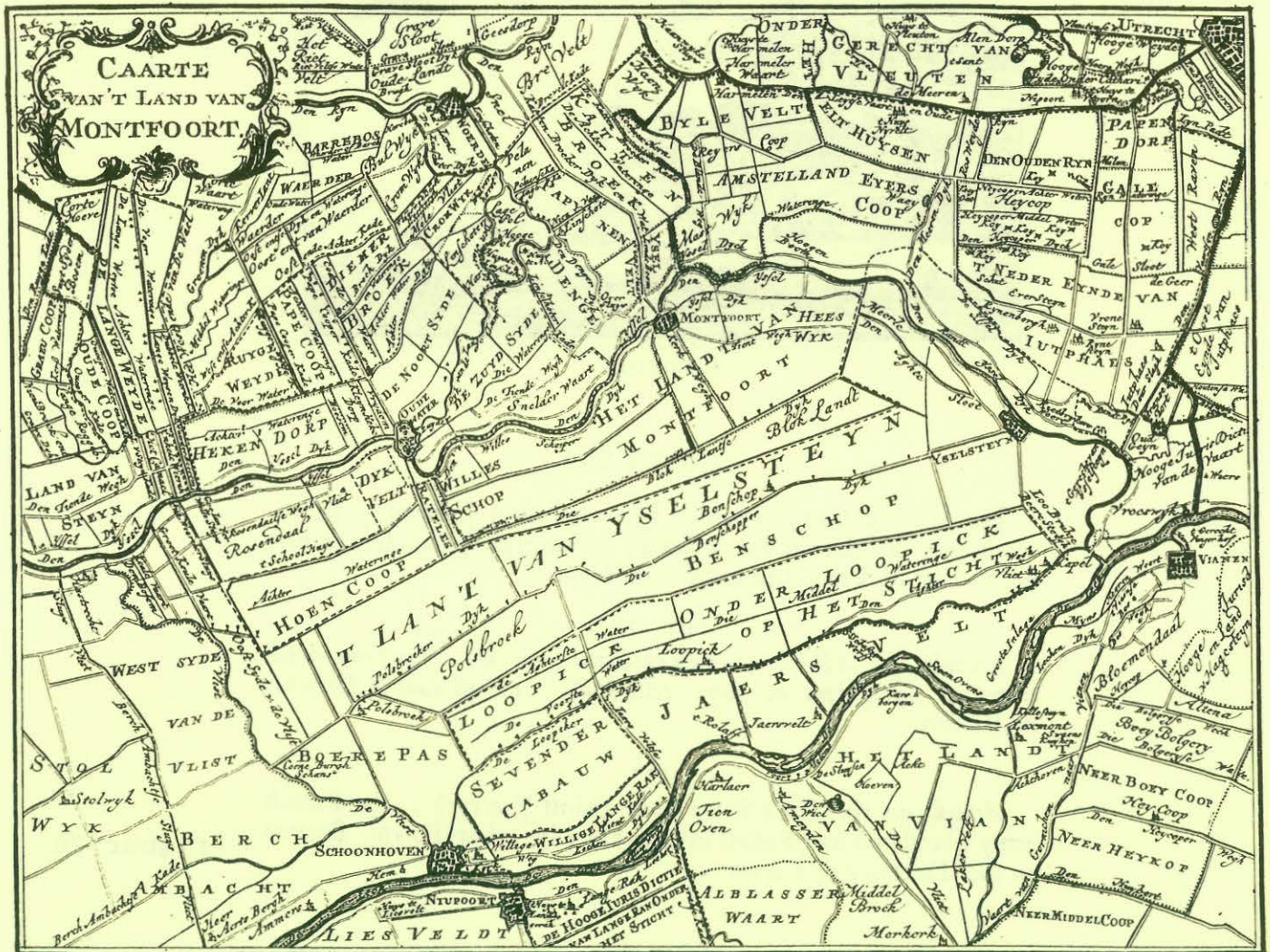
Ameijden, Tien Oven, Jaersvelt, Lange Rak, Willige Lange Rak, Loopick, Merkerk, Lexzmont, enz.

Harlaer en de Sluyzen vallen op door een andere spelling.

Laker Velt is aan de kronkelingen van de Lake als stroompje te herkennen.

In 1658 trokken de eerste trekschuiten vanuit Gorcum en Vianen naar Meerkerk. Daar was de overstapplaats. Waar men de Zouwe verwacht staat de Vliet. Van de Wiel aan de Zouwendijk is me het jaar van ontstaan onbekend. In 1573 was er een dijkdoorbraak te Ameide maar waar dit gebeurde werd me niet duidelijk. Dat kan meen ik op drie plaatsen zijn: 1/ bij de vroegere "Eilappies", onderaan de dijk direct westelijk van Ameide, 2/ bij de Nieuwe Wiel aan de Sluisendijk en 3/ bij de Oude Wiel aan de Zouwendijk.

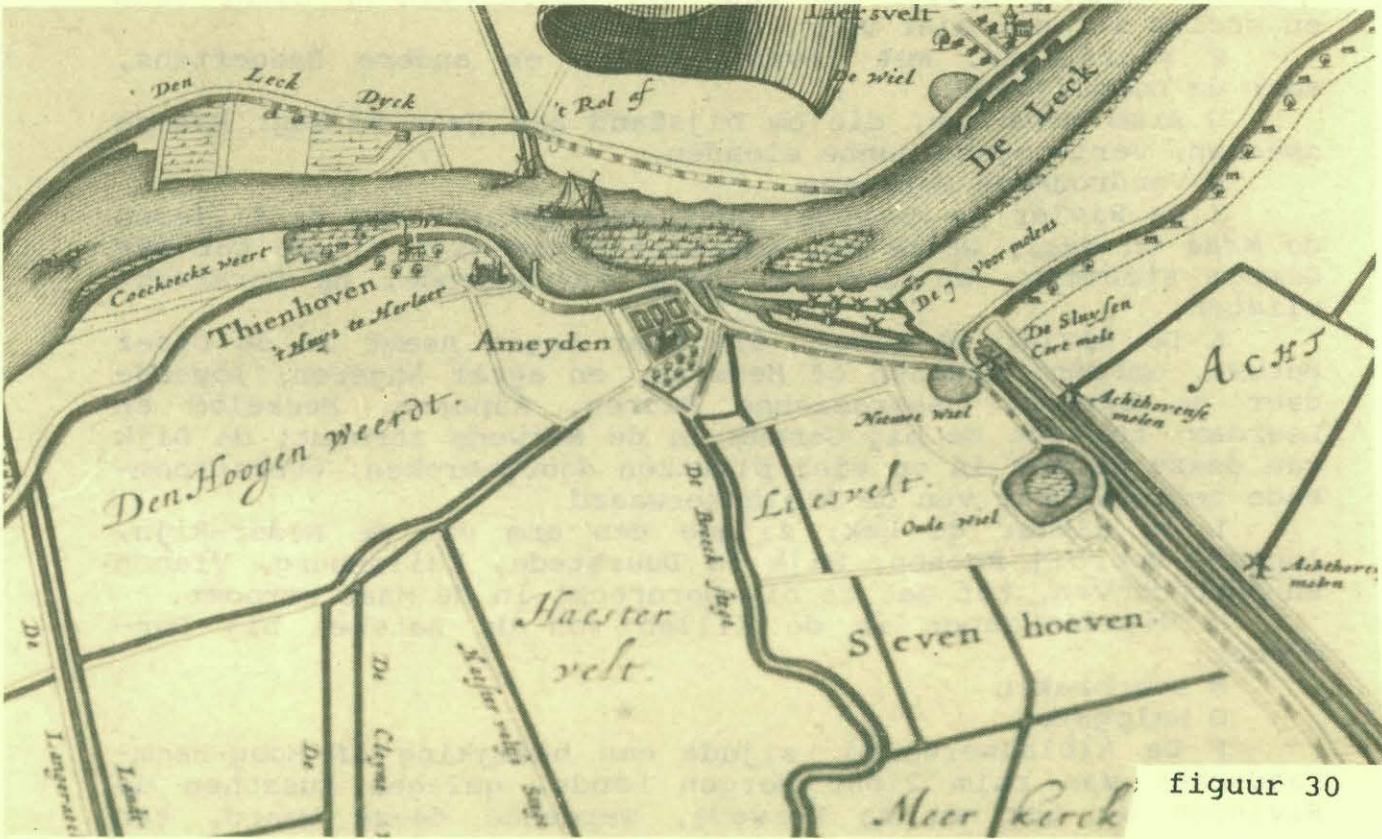
Een kaart "LEZEN" is een boeiende bezigheid.

figuur 29

Figuur 30: Een deel van de "NIEUWE CAERTE VERTOONENDE DEN GEHEELEN ABLASSERWAERT", een gravure van B.Stoopendaal naar een tekening van A.de Vries (1716). Het stratenplan is schetsmatig aangegeven, van het stadhuis geen spoor. Prachtig zijn de 7 "voormolens" bij "de sluyzen". De twee eilanden in de Lek, de zg. "bollen" waren economisch van betekenis, ze werden jaarlijks verpacht. Er vaart een schip door een strang voor de Lopikse Wal. De benaming "'t Rol af" zegt wat van de verbindingsweg Lekdijk-Lopikse Dorp, men "rolt er van af". De "Coecoeks weert" is goed aangegeven. Hier liggen volgens de huidige opvattingen afgevlakte rivierduinen, opgewaaid in de periode dat het rivierzand bloot lag, droog werd en ging stuiven. Er is een bericht van de Rijksdienst voor de Opsporing van Bodemvondsten (de R.O.B.) uit 1976, afkomstig van de heer H.G.van der Weyden van Staatsbosbeheer Zuid Holland, dat de vondst meldde van "kloostermoppen" aan de linker Lekoever in de Koekoekswaard. De stenen lagen op een rivierduin en vormden de overblijfselen van een middeleeuwse steenoven. Teveel was al van de oever weggebaggerd om de originele constructie te kunnen vastleggen. Het zelfde formaat baksteen (23x11x4,5 cm) wordt teruggevonden in het koor van de nabijgelegen kerk van Tienhoven. Dit gedeelte van de kerk dateert uit de 15-e eeuw. Jammer dat bij het bericht niet de locatie werd gegeven.

"Den Hoogen Weerdt" staat er fraai op. Bij Sluis vindt men de "Nieuwe Wiel" en iets verder aan de Zouwendijk de "Oude Wiel". De benaming "Broek Stigt" is ongewijzigd tot heden. "t Huis te Herlaer" zoals aangegeven op deze kaart werd in 1729 gesloopt om plaats te maken voor een "lustslot". Tegenover Tienhoven ziet men de molen die op meerdere prenten van deze bundel voorkomt. Opmerkelijk is de krib tussen Ameide en Herlaer.

figuur 30

Figuur 31:

"Tweede plaat der overstromingen vande provincien: Gelderland en Holland in den Jaare 1740 en 1741. Inzonderheyd van de Alblasserwaard, Het Land van Gorcum en Het Land van Vianen, waer inde omgeleegene Landen, Rivieren, Killen, Steeden, Dorpen, Doorbraaken, Hulpgaaten en aanmerckelijkste voorvallen, met de uyterste nauwkeurigheid, naar het Leeven zijn afgebeeld"

Het is een overzichtsprent van de Alblasserwaard waarop Ameide, Herlaar en Tienhoven terug te vinden zijn. De contouren van Rotterdam, Vianen, Gorcum etc. zijn fraai weergegeven.

"A Eenige afgezondene Heeren, zo uit het midden van Haar Ed. Mogende de Heeren Gecommitteerde Raaden van Holland en Westfriesland, nevens eenige Leden van de Ed. Achb: magistraat van Gorcum, ter plaatse aangekomen zijnde, om een naauwkeurige beschouwing van de overstroomde Landen, de Boorbraken, de toestand der dijken en de onbeschrijfelijke elenden der opgezetenen, door deze Watervloed veroorzaakt, te neemen, ziet men alhier, verzelt van een Leeraar, de noodlijdende Landlieden vertroosten en van het noodige verzorgen.

B Een ingenieur met een Verrekijker de toestand van het overstroomde Land beziende.

C Het Jagt van Haar Ed. Mog: ten anker leggende op de Rivier de Merwede.

D Het Jagt van Haar Ed. Mog: dat met veel moeiten en gevaar, in de Haven van Gorcum word gesleept.

E De sloep van het Jagt, waar mede de Heeren Afgezondenen, ter plaatze dien Haar Ed. Mog: wilden bezigten, zig hebben laten voeren., dewijl het Jagt uit hoofde van de harde wind en snelle stroom, niet voort konde komen.

F Vaartuigen, met levensmiddelen en andere Behoeftens, voor de noodlijdende.

G Arme Menschen, die om bijstand aan Haar Ed. Mog: koomen smeeken, vertoonende hunne elenden,

H Verdronkene Menschen.

I De Rivier de Merwede, bestaande Wateren van de Rivieren de Maas en Waal, welke bij Loevestein vreenigt zijnde tot aan Gorcum stroomen, en daar de Linge ontvangende, na Dordrecht vlieten.

K De Rivier de Linge, die haar begin neemt in de Opper Betuwe, omtrent Heussen of Heusden, en agter Angeren, lopende door de Betuwe, besproeiende Buuren, Asperen, Heukelom en Leerdam, tot dat ze bij Gorcum in de Merwede stroomt; de Dijk van deeze Rivier is op vier plaatzen doorgebroken, overstroomende het bovenste van de Alblasserwaard.

L De Rivier de Lek, zijnde een arm van de Neder-Rijn, lopende voorbij Rhenen, Wijk te Duurstede, Kuilenburg, Vianen en Schoonhoven, tot dat ze bij Dordrecht in de Maas stroomt.

M Uitvloeyingen in de Killen van de Wateren bij Dordrecht.

N Doorbraken

O Hulpgaaten

P De Alblasserwaard, zijnde een bedijking of Hoog-Heemraadschap van ruim 21000 Morgen Lands, gelegen tusschen de Rivieren de Lek en de Merwede, werdende deeze Waard, ten

Oosten door den Diefdijk van Kuilenburg en den Lingendijk van de Tielerwaard afgezondert.

Q Het Land van Gorcum, ook wel het Land van Arkel genaamt.

R Het Land van Vianen.

S De Tielerwaard.

T Het Land van Altona.

V Het Land van Ysselmonde.

W De Biesbosch

1 De Stad Dordrecht	31 Molenaars-Grave	61 Tienhoven
2 De Stad Rotterdam	32 Blokland	62 't Huis
3 De Stad Gorcum	33 Otteland	Hagestyn
4 De Stad Worcum	34 Goudriaan	63 Everdingen
5 De Stad Schoonhoven	35 Noordeloo	64 Akoy
6 De Stad Vianen	36 Ammers	65 Renoy
7 De Stad Nieupoort	37 Groot-Ammers	66 Spyk
8 De Stad Heukelom	38 't Huis te Liesvelt	67 Dalem
9 De Stad Leerdam	39 Langerak	68 Werkendam
10 De Stad Asperen	40 't Huis te Langerak	
11 Loevestein	41 AMEYDEN	69 Ryswijk
12 Charloos	42 TIENHOOVEN	-----
13 Ysselmonde	43 Meerkerk	
14 Barendregt	44 Hoornaar	
15 Rysoort	45 Hoog Blokland	
16 Lynden	46 Arkel	
17 Stryen	47 Schelluyne	
18 Dubbeldam	48 Hardinxveld	
19 Krimpen	49 Giessendam	
20 Alblasserdam	50 Giessenburg	
21 Alblas	51 Giessen Ouwerkerk	
22 Lekkerkerk	52 Giessen Nieuwerkerk	
23 Nieuw Lekkerkerk	53 By-Giessen	
24 Streefkerken	54 Lexmond	
25 Donk	55 Helsdingen	
26 Bleskens-Grave	56 Heykoop	
27 Papendregt	57 Leerbroek	
28 Wyngaarden	58 Nieuwland	
29 Slydregt	59 Kedighem	
30 Vuylendam	60 Oosterwijk	

V E R K L A A R V A N D E P R I N T - V E R B

A. Eenige afgezondene Heeren, zo uit het midden van Haar Ed. Mogende de Heeren O. Achtb. Magistraat van Gorcum, ter dezer plaatze amgekomen zynde, om een naauwkeurige de onbeschryffelyke elenden der opgezetenen, door deze Watervloed veroorzaakt, te neer van het noodige verzorgen. *B.* Een Ingenieur met een Verrekijker de toestand van het Rivier de Merwede. *D.* Het Jagt van Haar Ed. Mog: dat met veel moeite en gevaar, in Afgezondenen, ter plaatze dien Haar Ed. Mog: wilden bezigten, zig hebben laaten voeren. *F.* Vaartuigen, met Levensmiddelen en andere Behoeftens, voor de noodlydende. *G.* Arelenden. *H.* Verdrinkene Menschen. *I.* De Rivier de Merwede, bestaande uit de Watercum froomen, en daar de Linge ontfangende, na Dordrecht vlieten. *K.* De Rivier de Lige Angeren, lopende door de Betuwe, besproeiende Buuren, Asperen, Heukelorn en Leerdam plaatzen doorgebroken, overstromende het bovenste van de Abblafferwaard. *L.* De Rivier de. Kuilenburg, Vianen en Schoonhoven, tot dat ze by Dordrecht in de Maas stroomt. *A.* gaten. *P.* De Abblafferwaard, zynde een bedyking of Hoog-Heemraadchap van ruim 2100 Waard, ten Oosten door den Diefdyk van Kuilenburg en den Lingendyk van de Tielerswa. *R.* Het Land van Vianen. *S.* De Tielerswaard. *T.* Het Land van Alkna. *V.* Het Land

No. 1. De Stad Dordrecht.	402 1/2	15. Rynsoot.	402 1/2	29. Sijde.
2. De Stad Rotterdam.	402 1/2	16. Lynzen.	402 1/2	30. Vurle.
3. De Stad Gorcum.	402 1/2	17. Stryen.	402 1/2	31. Molen.
4. De Stad Woreuin.	402 1/2	18. Duijbeldam.	402 1/2	32. Blokla.
5. De Stad Schoonhoven.	402 1/2	19. Krimpen.	402 1/2	33. Otela.
6. De Stad Vianen.	402 1/2	20. Abblafferdam.	402 1/2	34. Goud.
7. De Stad Nieuwoort.	402 1/2	21. Alila.	402 1/2	35. Noard.
8. De Stad Heukelorn.	402 1/2	22. Lekkerkerk.	402 1/2	36. Amm.
9. De Stad Leerdam.	402 1/2	23. Nieuw Lekkerkerk.	402 1/2	37. Groox.
10. De Stad Asperen.	402 1/2	24. Streefkerken.	402 1/2	38. 't Hu.
11. Loosvelbin.	402 1/2	25. Donk.	402 1/2	39. Lange.
12. Clariors.	402 1/2	26. Blokens-Grave.	402 1/2	40. 't Hu.
13. Vlietmonde.	402 1/2	27. Papendregt.	402 1/2	41. Amey.
14. Barendregt.	402 1/2	28. Wyngarden.	402 1/2	42. Tienh.

RINGEN EEZE EELDINGEN.

committeerde Raaden van Holland en Westvriesland, nevens eenige Leden van de Ed. beschouwing van de Overstroomde Landen, de Doorbraken, de toestand der Dyken en n, ziet men alhier, verzelt van een Leeraar, de noodiydende Landlieden vertroosten en erfstroomde Land beziende. C. Het Jagt van Haar Ed. Mog: ten anker leggende op de Haven van Gorcum word gelleeft. E. De Sloop van het Jagt, waar mede de Heeren lewyl het Jagt uit hoofde van de harde wind en snelle stroom, niet voort konde komen. Menchen, die om bystand aan Haar Ed. Mog: komen smeeken, vertoonende hanne e van de Rivieren de Maas en Waal, welke by Loevestein vereenigt zynde tot aan Gorcum, die haar begin neemt in de Opper Betuwe, omtrent Heuflen of Heusden, en agter tot dat ze by Gorcum in de Merwede stroomt: De Dyk van deeze Rivier is op vier Lek, zynde een arm van de Neder-Rhyn, lopende voorby Rhenen, Wyk te Duurde- Uitvloeyingen in de Kilfen van de Wateren by Dordrecht. V. Doorbraken. O. Hulp-Morgen Lands, gelegen tusschen de Rivieren de Lek en de Merwede, werdende deeze afgezondert. Q. Het Land van Gorcum, ook wel het Land van Arkel genaamt an Yflemonde. W. De Biesbosch.

er.	47. Meerkerk.	47. 00	57. Loosdrecht.	47. 00
Grave.	48. Hoornmar.	47. 00	58. Nieuwland.	47. 00
	49. Hoog Bokland.	47. 00	59. Kadighem.	47. 00
	50. Arkel.	47. 00	60. Oulkerwyk.	47. 00
	51. Schellwyne.	47. 00	61. Tienhoven.	47. 00
	52. Hardinxveld.	47. 00	62. 't Huis Hagelwyn.	47. 00
	53. Giesfendam.	47. 00	63. Eevdingen.	47. 00
	54. Giesfenburg.	47. 00	64. Abooy.	47. 00
numm.	55. Giesfen Ouwkerk.	47. 00	65. Ransy.	47. 00
Liavven.	56. Giesfen Nieuwkerk.	47. 00	66. Spyk.	47. 00
	57. By-Giesfen.	47. 00	67. Dalem.	47. 00
Langerak.	58. Lexmond.	47. 00	68. Werkendam.	47. 00
	59. Heidingen.	47. 00	69. Ryswyk.	47. 00
ven.	60. Heykoop.	47. 00		

figuur 31

Figuur 32:
met het onderschrift:

AMEIDE, langs de Lek te zien 1750. Gesigneerd H.S.f.

Kerk, toren en stadhuis zijn te herkennen. Een boerderij waar de Achterweg op de Lekdijk komt. De molen op de Noorder Lekdijk werd in de 19-e eeuw vervangen door een stoomgemaal aan de Rolafweg. Tenslotte nam in de jaren 80 het gemaal bij Koekoeksveer het werk over. De vele molens in de verte malen het water uit de Zouwe op de Lek. Ze staan vóór Sluis buitendijks. Er is duidelijk een veer vóór Ameide; een modern aan- doende pont brengt man en paard naar de overkant. Op de rivier een zeilschip, men kan dit nog treffen.

figuur 32

Ameide werd in 1388 en 1672 gebrandschat. Het mooie dijkhuis van het Hoogheemraadschap 'De Alblasserwaard' moest op de dag dat Spilman deze prent maakte (1750) nog gebouwd worden (1760).

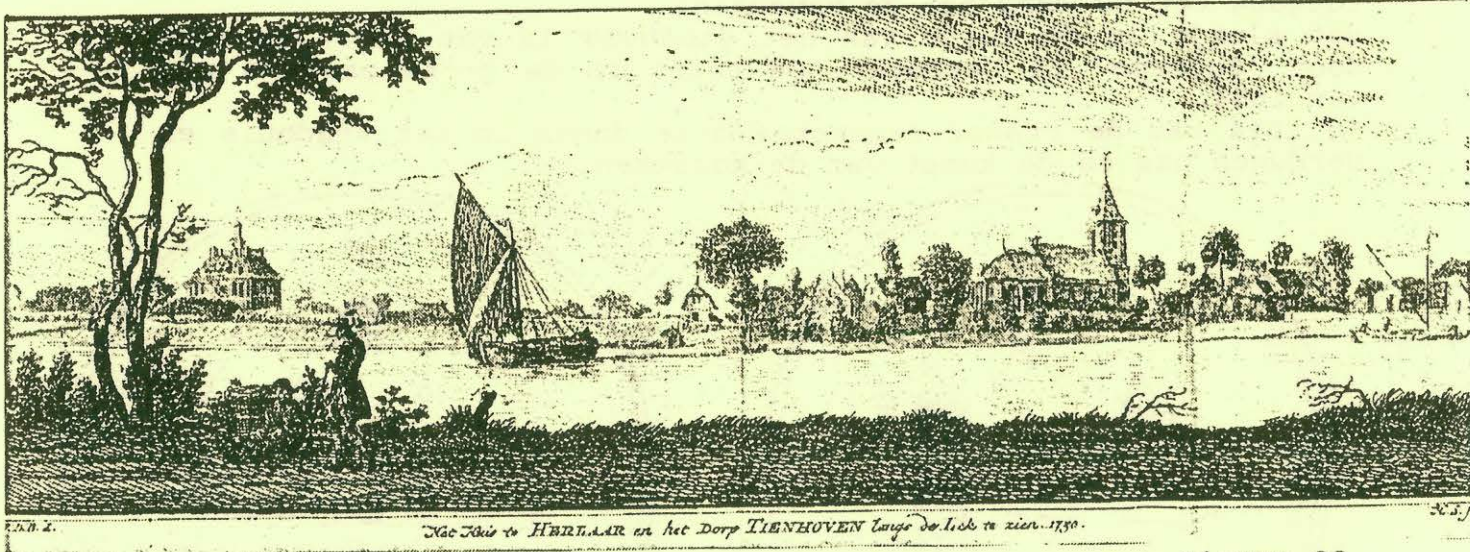
Figuur 33:
met het onderschrift:

HET HUIS te HERLAAR in het dorp TIENHOVEN, langs de Lek te zien 1750. (gesigeneerd met H.S.f.)

Het HUIS TE HERLAAR is intact. Het oude slot werd in 1729 afgebroken. Op dezelfde plaats liet de Heer Aernout van den Bergh, oud-schepen van de stad Rotterdam een voor die tijd modern gebouw neerzetten. Na zijn dood, enkele jaren later kwam het goed aan Arnout Leers. In het boek van P.van der Schelling staat het mooi beschreven. Zittend in de kamer op de eerste verdieping kon hij de Dom van Utrecht zien. Het gebouw steekt hoog boven de (toen veel lagere) Lekdijk uit. Met enige fantasie kan men het "Oude Slot", de "Eikenlaan" en de "Beukenlaan" herkennen.

Herlaar werd zwaar beschadigd in de jaren 1388-1390, in 1672 en in 1813.

Het dorp TIENHOVEN wijkt nauwelijks af van het huidige. De kerkranken lijken hoger aangebracht maar dit is gezichtsbedrog. Het is te wijten aan de toen lagere dijk. Juist die oeroude toren is nog even fraai en romantisch als toen. Van het veer kan men met moeite de roeiboot waarnemen. De mannen op de Lopikse wal genieten van de zomerdag.

figuur 33

De St.Nicolaaskerk te Tienhoven werd gesticht in de 10-e eeuw. Bij de bouw van kerk en toren werd tufsteen toegepast afkomstig uit de Eifel. Men kan deze natuursteen nog in de onderbouw van de toren herkennen. Later werden vanaf het tufstenen gedeelte de gevels opgetrokken met kloostermoppen (maten: 32x14x8 cm, elders 32x16x8 cm). Er volgden meerdere verbouwingen maar in 1650 hadden kerk en toren het huidige uiterlijk. De speciaal verzwaarde bocht in de dijk ter plaatse wijst er op dat de rivier de kerk gevaarlijk bedreigd heeft.

Figuur 34: HET STADHUIS VAN AMEIDE Wapenen staande in een Nis voor de gevel, hierboven vermin de kleinheid niet te onderscheiden.

BREDERODE

ZOLMS

Figuur 35:

HET STADHUIS VAN AMEIDE Van agteren uitkomende aan het einde van de Haven, en te zien van de zijde van de Lek.

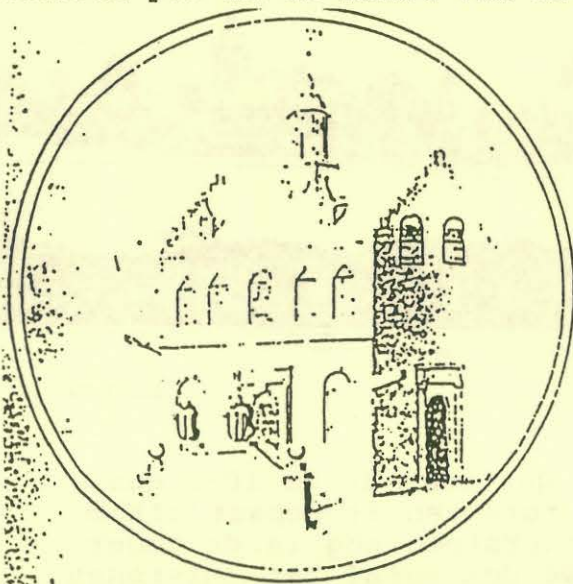
Boven de ingang van de WAAG staat:

Anno een duisent ses hondert veertig en vier
 Heeft Jonker Henrik van Brederode Drossaert alhier
 Op den zevenden April met zijn Edele hant
 Den eersten steen van dit stadhuis zelve geplant.

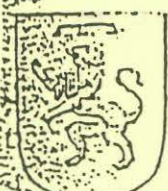
In zijn boek van 1749 noemt P. van der Schelling de dam: "een ruim vierkant plein". Hij betreurt een recente dijkverhoging, die het aanzicht van haven en dam schaadt. In een nis in het midden van de voorgevel staan de wapens van Johan Wolfert van Brederode (een rode leeuw met een blauwe lambel op goud) en zijn (tweede) vrouw Louise Christine van Solms. De eerste steen werd gelegd door Hendrik van Brederode, Heer van Bolswaert (1592-1676), die van 1618 tot 1663 drossaard van Ameide en Tienhoven was. Het was een zoon van de bastaard Reinoud van Brederode. Het bordes is gekroond met twee leeuwen die het wapen van Ameide omklemmen. Daarboven bevinden zich de twee wapenschilden. Daaronder de koppen van het wildzwijn (een herinnering van de vrouw van Hendrik van Brederode, die een zuster was van de beruchte Willem van der Mark, Heer van Lumey, ofwel 'het wilde zwijn der Ardennen'. Vroeger was de toegang tot de Waag aan de havenkant.

Het klokje in de toren van het stadhuis is van 1690, gemaakt door 'Euterpe' te Deventer. De tafel in de grote zaal is nog van 1644.

In 1814 zat de Franse legerstaf drie dagen in het stadhuis en verdween pas na de komst van de kozakken.

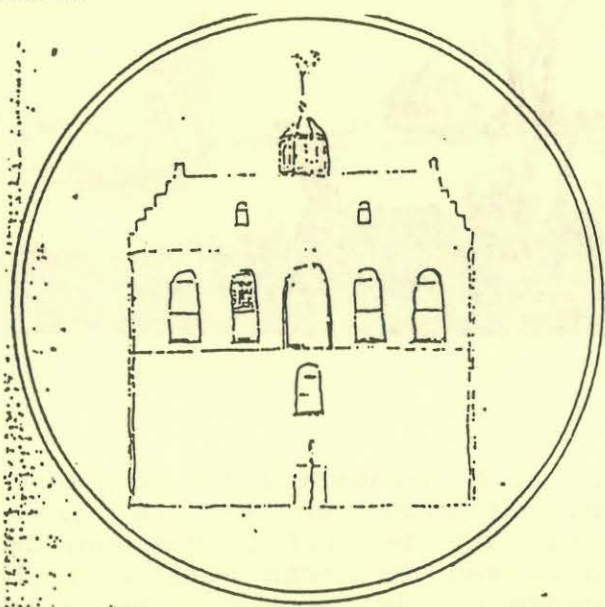

Het Stadhuis van Ameide.

Wapenen,
 staande in een Nis
 voor de gevel, hier
 boven; om de kleinheid
 niet net te onderscheiden.

figuur 34

Het Stadhuis van Ameide

Van agteren uitkomende aan het einde van
 de Haven, en te zien van de zijde van de Lek.

figuur 35

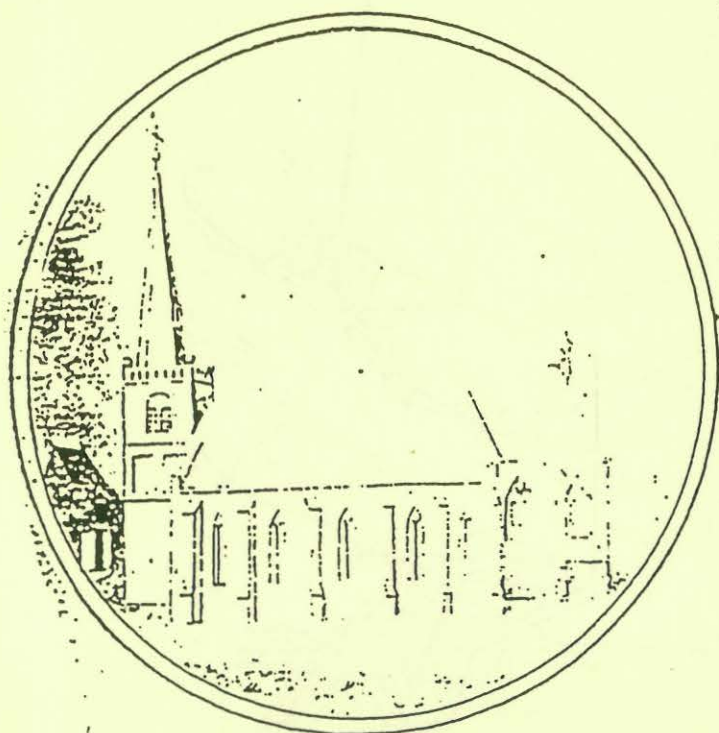
Figuur 36: met het onderschrift: "De Kerk van Ameide"

Figuur 37: met het onderschrift: "De Kerk van Ameide
van de Westzijde"

De Heer HAM, leenheer van Ameide begon de bouw van de kerk in 1365. Elders staat vermeld 1356. De bouw duurde 6 jaar en werd onderbroken door een staking, die snel door de pastoor werd gebroken. De oudste grafsteen is van 1384. De marmeren graftombe van een vroeger familielid van mr. J.W. Ram (gestorven 1789) werd in diens opdracht gemaakt door beeldhouwer van Campen in 1755. Het toonde een schreiend knaapje. Dit monument verdween met de brand van 1953. Onderin de kerktoren waren de "duivelshokken"; in de toren hing een klok van Martin-Zwolle (maten 1,60 x 1,20 m) (1609).

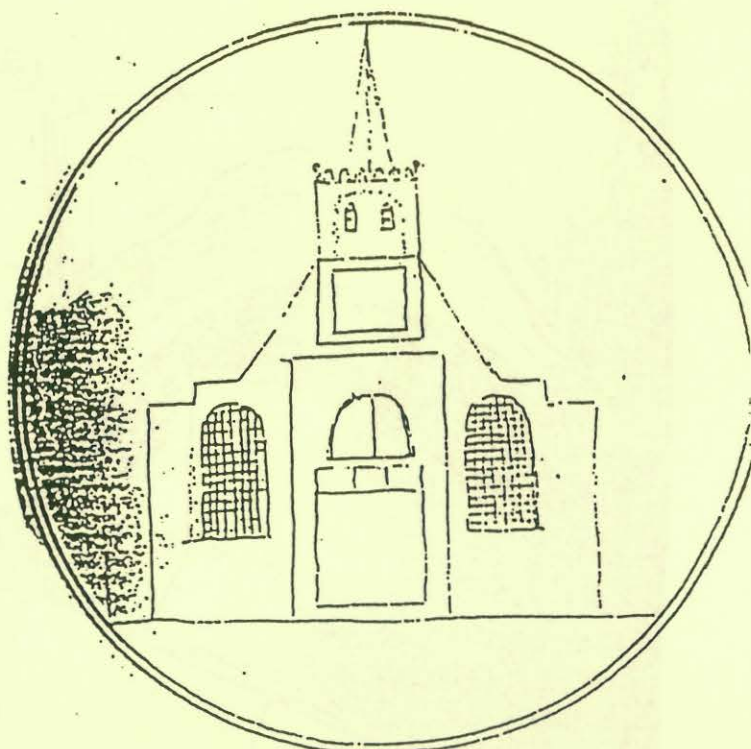
In 1746 telde de kerkelijke gemeente 224 lidmaten. Als predikanten noemt P. van der Schelling (over de periode 1585 tot 1749): Driel, Andelius, Vogelsang, Frderici Auricanus, Jonkhout, Hermshuizen, Schalkwijk, van der Velden, Hoinga Westeravus, Cappenberg en van Rossum. Dominee Jonkhout was de man die een deel van de ramp in 1672 kon afwenden en later ook de schade kon regelen. Voor de preekstoel ligt het graf van ds. van Heynsbergen (1827).

Men kerkte in de 18-e eeuw 's morgens te Tienhoven en 's middags te Ameide; de volgorde was andersom wanneer de Heer of Vrouwe van Ameide op Herlaar waren.

De kerk van Ameide.

figuur 36

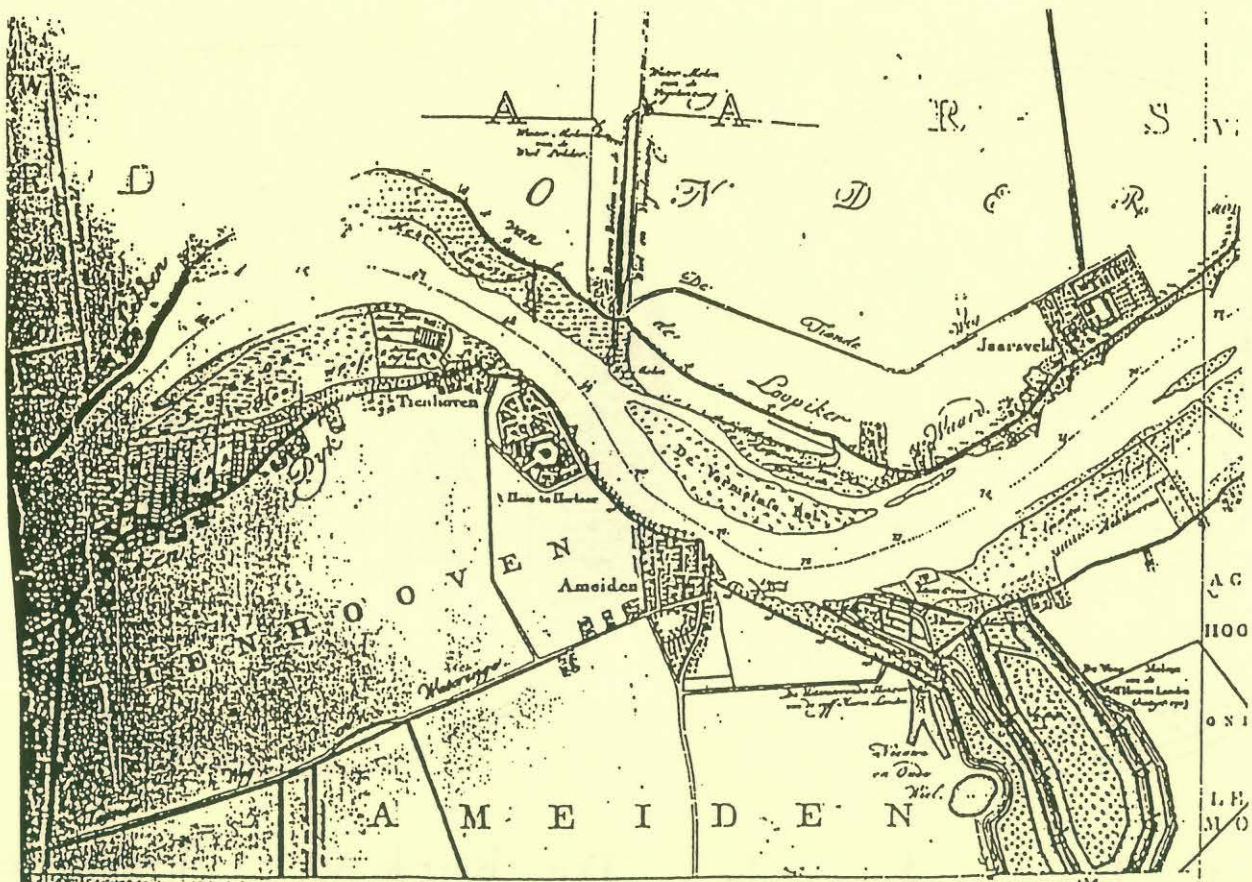

De kerk van Ameide.

van de Westzijde figuur 37

Figuren 38 en 39: Ameide-Herlaar-Tienhoven volgens Melchior Bolstra. De kaart werd vervaardigd in de periode 1751-1764.

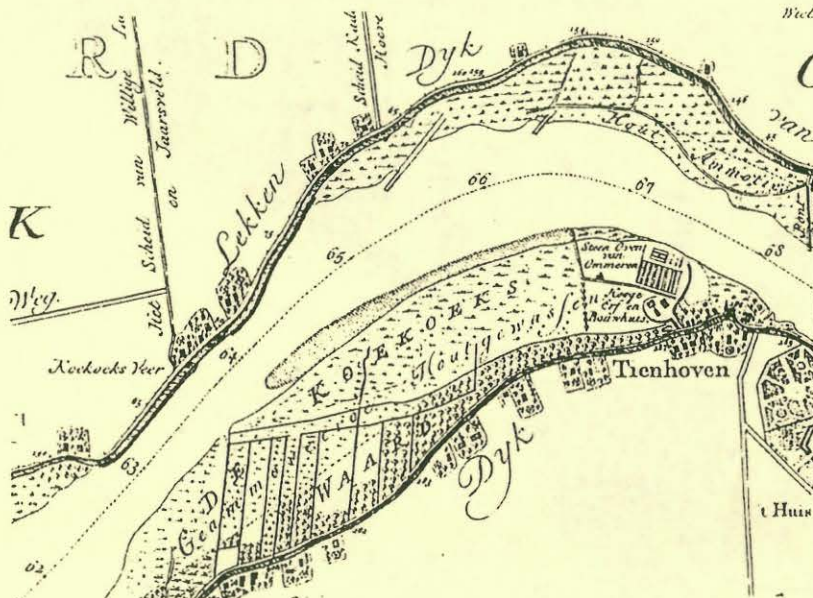
Bij Tienhoven is een rechthoekig perceel aangegeven. Het betreft mogelijk een pannenfabriek. Dan sluit dit aan bij hetgeen de heer van der Weyden meedeelde in de toelichting bij figuur 26. Volgens Bart Ibelings van het HEK gaat het om een turfopslag langs de Lek. Dit is onwaarschijnlijk aangezien er tussen het maken van de turfopslagen en het tot stand komen van deze kaart meer dan 150 jaar verlieden. Enkele boerderijen zijn te herkennen. Er zijn nog geen kribben bij de Koekoekswaard (de Tienhovense Waard). Wel ziet men zoiets tussen Ameide en Herlaar. Ten oosten van Ameide zijn de uitwaterende sluizen van de Vijfheerenlanden met de vermelding van 5 bovenmolens 1740, enkele bovenkruiers en de nieuwe sluis. Er is een vaargeul tot aan de Sluis (eertijds Kostverloren). Verder ziet men de Nieuwe- en de Oude Wiel. Ten oosten daarvan staan de voormolens van de Vijfheerenlanden, gebouwd in 1703. Ten oosten van de buitensluizen staat een steenoven aangegeven. Aan de overkant van de rivier ziet men de *Boven Boesem van de Wiel en Vogelenzang*. Het Huis te Jaarsveld is te herkennen. In de rivier voor Ameide *DE VORMEINSE BOL*. De stroomdraad is aangegeven en kennelijk gaat de scheepvaart al voor Ameide langs.

figuur 38

Figuur 39:

een detail van de kaart van Melchior Bolstra (1751-1764) met daarop aangegeven een van de turfopslagen ten Westen van Ameide (Bart Ibelings). Dit is onjuist omdat het voorkomen van de turfopslagen vermeld wordt voor de periode eind 16-e eeuw, dus ruim 150 jaar eerder. Er staat trouwens bij vermeld: 'Steen Oven van Ommeren'. Gaat het hierbij om de steenoven, gemeld door de heer van der Weyden?

Kaart van de rivier de Lek met zijn uiterwaarden door Melchior Bolstra getekend tussen 1751 en 1764; de uiterwaard de Koekoek ten westen van Ameide bij Tienhoven; één van de turfopslagen. figuur 39

Figuur 40: "Ameiden" en "'t Huis te Herlaar" (een detail van de kaart van Bolstra).

AMEIDEN

Duidelijk is het stratenpatroon van Ameide getekend. Men kan de Oude Haven aanwijzen. Die kwam tot aan de achterzijde van het Stadhuis. Daar was de ingang tot de Waag. Andere bronnen spreken over een ingang die later werd aangebracht. De Lekdijk ligt langs de Voorstraat en gaat via de Dam en de Oudendijk naar Sluis. De herenhuizen aan de Voorstraat zijn te herkennen, met de tuinen en de koetshuizen daarachter. De Benedendam, de Pompstraat, de Peperstraat, de Fransestraat, de Brouwerij, de Prinsegracht, de Paramaziebaan en de Achterweg, het is alsof het gisteren opgenomen werd. De Hogewaard staat er duidelijk op. Opvallend zijn de cirkelvormige patronen in de tuinen. De fraaie boerderij van de familie Kool ziet men natuurgetrouw met de flinke tuin er omheen. Deze boerderij werd onlangs afgebroken. Hetzelfde lot onderging de aanvallige boerderij van de familie Jongkind op Sluis. In de sindsdien verlopen 250 jaar is er echter aan de kern van het dorp weinig veranderd. Langs de dijk tussen het dorp en het slot is er op de prent een aaneensluitende rij van bomen. Op de overkant van de rivier ziet men de wipmolen, die men ook op de prenten van deze bundel tegenkomt.

Deze kaart van Bolstra ademt een sfeer van vrede, welvaart en rust net als bij de platen van Rademaker, Spilman en de Beyer.

't HUIS TE HERLAAR (figuur 41)

Lanen en tuinen komen mooi uit. Het Huis ligt binnen een dubbele gracht. Fraai is het stervormig aangelegde park. De Eiken-, Beulen- en Kastanjelaan en ook het Galgenlaantje zijn waarschijnlijk gelijktijdig geplant met de bouw van het Lustslot (1729 tot 1730). Dit was op de plaats waar het oude "Huis van Ameiden" of "Herlaar" had gestaan. Mr.P.van der Schelling (1749) geeft een levendige beschrijving van het toen nieuwe pand. Hij roemt het uitzicht vanuit de kamers van Herlaar. Zittend aan de thee kan men "Loopik" en "Jaersvelt" aan de overzijde van de rivier waarnemen. Ook kan men bij helder weer de Dom van Utrecht zien. "Herlaar", zo schrijft hij, "staat op zo hooggelegen land dat er bij dijkbreuk niets te vrezen valt". Dit gaat nu niet meer op. De Lek heeft z'n bed verhoogd en de bodem onder Herlaar is ingeklonken. De Lekdijk werd hoger.

In 1699 woonde op Herlaar de gravin-douarière en Vrouwe van der Lippe, geboren Burggravin van DOHNA, souverain van Vianen en Ameide etc., Vrouwe van Noordeloos, etc. Zij vroeg toen geld per verhandeld beest op de 'Termeise Mart'. De opbrengst kwam ten goede aan de herbouw van de pastorie. Nadat dit z'n beslag gekregen had ging het geld naar de armen in Ameide en Tienhoven. Door huwelijk kwam kort daarna Herlaar aan het huis van der Lippe Biesterfeld. In 1725 verkocht Simon van der Lippe Detmold het land van Vianen en Ameide (c.s.) aan de Staten van Holland. Deze deden het op hun beurt weer over aan Aernout van den Bergh. Diens huwelijk met Margaretha van Eyck bleef kinderloos, Na zijn dood in 1733, gevolgd door een periode van z'n zuster Anna ging het landgoed op 17-9-1745 over aan Arnout Leers en deze noemde zich Ambachtsheer van Ameide-Herlaar-Tienhoven. Voor deze heer Leers en z'n vrouw schreef mr.P.van der Schelling het in de inleiding genoemde boekwerk. A. Leers overleed in 1766. Toen kreeg z'n zoon Arnout Leers Ameide-Herlaar. Tienhoven ging naar z'n schoon-zoon Frans van der Hoeven. Arnout Leers jr. stierf in 1785. Zijn weduwe Maria Rebecca Gallenberg-Baartmans verkocht de heerlijkheden van Ameide en Herlaar toen aan mr. Jan Wijnand Ram, oud-schepen van Rotterdam en gehuwd met Itia Maria Bichen. Ram overleed in 1789. Dit is de man die de graftombe heeft laten oprichten in het koor van de kerk, gewijd aan een eerder overleden familielid. De dochter Albertina Helena Elisabeth Ram, Vrouwe van Ameide en Tienhoven trouwde in 1806 Laurent Theodore Nepveu, Heer van Herlaar. Hun zoon Mr. Laurent Jean Nepveu tot Ameide noemde zich naar z'n moeder. Hij stierf in 1876 te Delft.

Omstreeks 1800 woonde er enige tijd de heer Begram op Herlaar.

In 1876 werd de bezitting verkocht aan de heer A.van Stolk C z'n te Rotterdam. Dit werd de nieuwe Ambachtsheer van Ameide. Sindsdien zijn er zes leden van de familie Stolk als ambachtsheer van Ameide actief geweest. De jaarmarkt van 1999 kreeg door zijn aanwezigheid extra luister.

Het Slot Herlaar (of wat daar nog van over was) ging naar de heer Warnardus Cornelis Machtildus Begram van Jaarsveld, (gestorven 1890) wonende te Gorcum. Deze liet in 1876 de laatste resten van 'Herlaar-1729' opruimen. Het ging hier om een puinhoop, overgebleven na de gevechten van de Hollanders en Kozakken tegen de Franse bezetting in 1713. Na het overlij-

den van W.C.M. Begfram kwam het landgoed aan zijn enige zuster Johanna Begram, gehuwd met dr.J.C. van Eeten.

Door vererving en huwelijk kwam het landgoed aan mr. J.A.van der Lee die in 1929-1931 het nieuwe Herlaar liet bouwen als een Zwitsers Chalet. Na diens overlijden kwam het bezit aan mr. Ph.L.van der Lee te Jaarsveld. Sinds enkele jaren wordt het bewoond door de jongste generatie van deze familie.

figuur 41

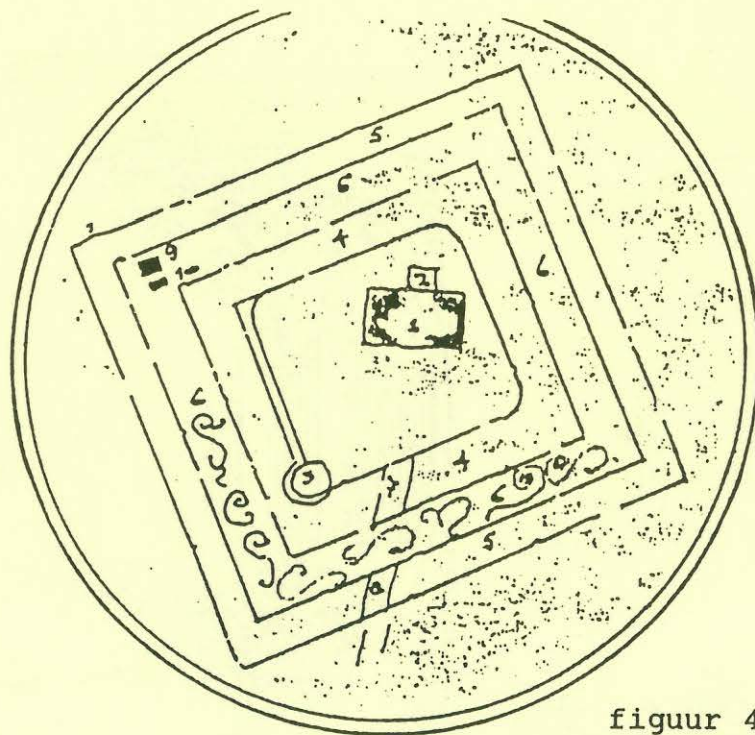
Figuur 42 met het onderschrift:

Plattegrond van het Slot Herlaar 1747

- 1 de grond van het nieuw Gebouw
- 2 stal, afgebroken 1746
- 3 Een ronde toorn gelijk gemaakt met den grond, en uitstekende in de gragt
- 4 De eerste gragt 5 de tweede gragt
- 6 Land tussen de 2 gragten zijnde voor het huis Bloemstukken, verder beslagen met vrugtboomen en agter het huis met moestuinen
- 7 Valbrug 8 Steene brug 9 Stal 1746
- 10 Kolfbaan

(Bij punt 6/ werd eenenander aangevuld vanuit de tekst van mr. van der Schelling)

De plattegrond heeft hier een vierkante omtrek. Op figuur 32 wordt duidelijk een zeshoek aangegeven. De orientatie van het huis ten opzichte van valbrug en de Steene brug stemt wel overeen.

figuur 42

Platte grond van het Slot Herlaar.

- 1 de grond van het nieuw Gebouw 1747
- 2 Stal, afgebroken 1746
- 3 Een ronde toorn gelijk gemaakt met den grond, en uitstekende in de gragt
- 4 De eerste gragt 5 de tweede gragt
- 6 Land tussen de 2 gragten zijnde voor het huis, verder beslagen met vrugtboomen en agter het huis met moestuinen
- 7 Valbrug 8 Steene brug 9 Stal 1746
- 10 Kolfbaan

Figuur 43 met het onderschrift:

Het Slot Herlaar

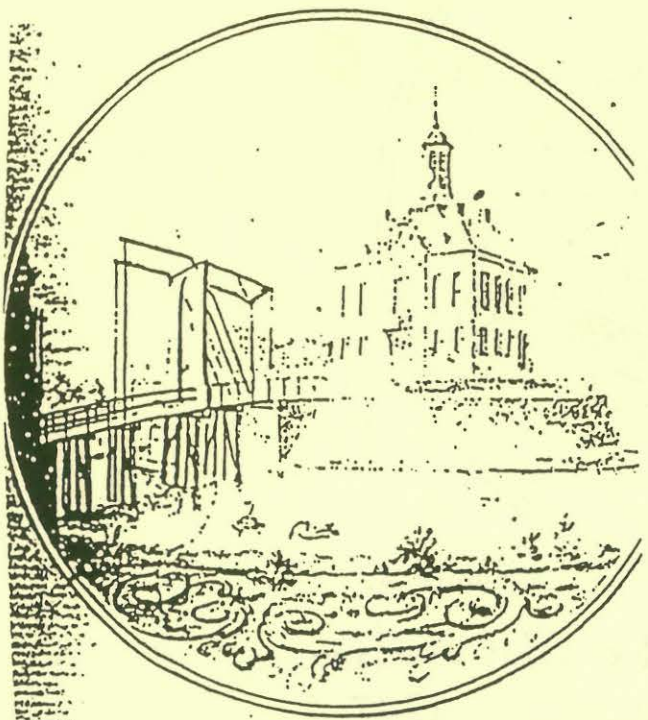
We zien het huis met de ophaalbrug (de valbrug) met op de voorgrond de (Bloemstukken). De uitstekende toorn is buiten beeld. Zie hiervoor figuur 33. Er zwemmen zwanen in de eerste gracht en er wordt met succes gevist. De slotbewoners betrokken hun zoetwatervis uit deze gracht. Ook de vruchtbomen blijven buiten beeld. Het gebouw komt overeen met figuur 24. Het is een mooi landhuis. Toen de prent gemaakt werd was het pas 16 jaar oud.

Figuur 44 met het opschrift:

Het nieuwe Stal en Hek

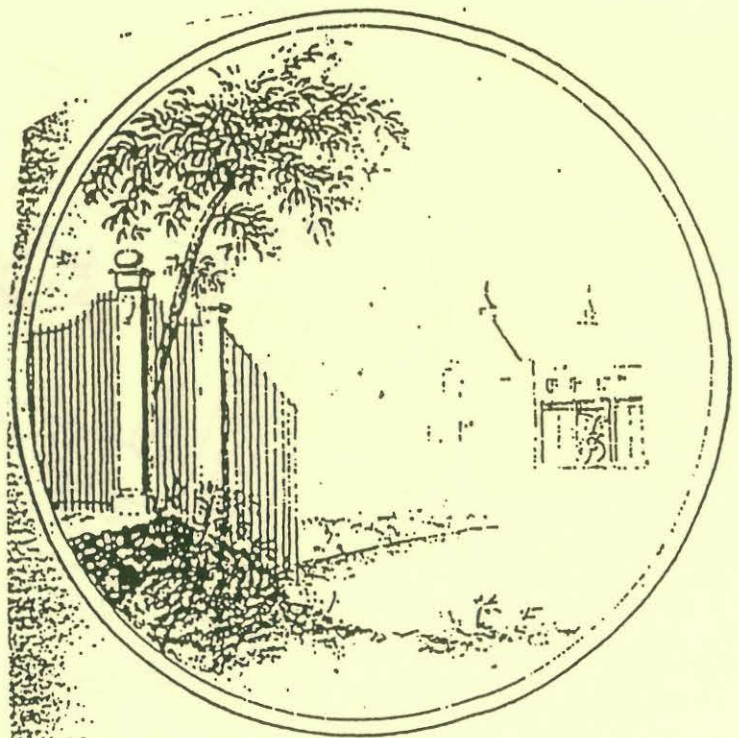
ter regter zijde van het Slot Herlaar. 1746.

Ter rechter zijde moet als ten Oosten worden opgevat want daar staat op figuur 34 de nieuwe stal aangegeven. Het is een fraai hek. De deuren van de stal staan open en men kan de achterkant van en koets onderscheiden. De kolfbaan bevindt zich waarschijnlijk tussen de *nieuwe Stal* en de *De eerste gragt*.

Het Slot Herlaar

figuur 43

Het nieuwe Stal en Hek

ter regter zijde van het Slot Herlaar. 1746.

figuur 44

DE WATERMOLENS BIJ SLUIS
de figuren 45, 46, 47

Figuur 45 (met toelichting) werd overgenomen uit: Onze Streek-
historie 1975, het artikel "De Zederikboezem" van Joh.de With.

Figuur 46 komt uit het tweede artikel van Chr.Will over "DE
MOLENS BIJ SLUIS" (nieuwsbrief 1998-2).

Figuur 47 komt zowel uit het tweede als het vierde artikel
over "DE MOLENS BIJ SLUIS" van Chr.Will (nieuwsbrief (1999-3).

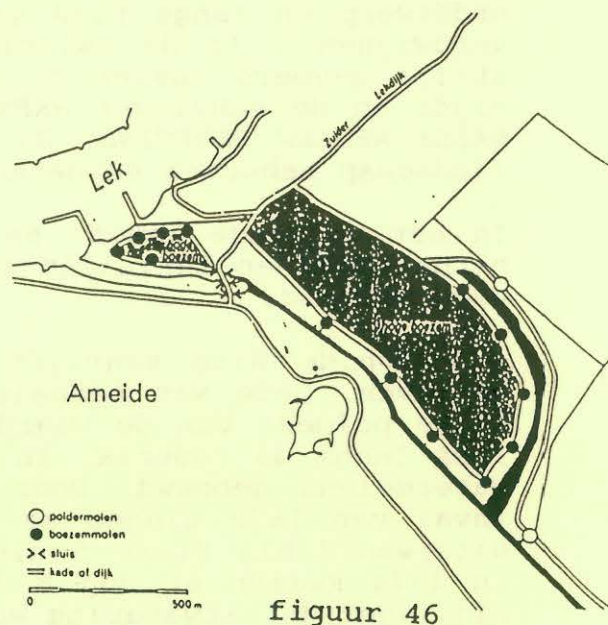
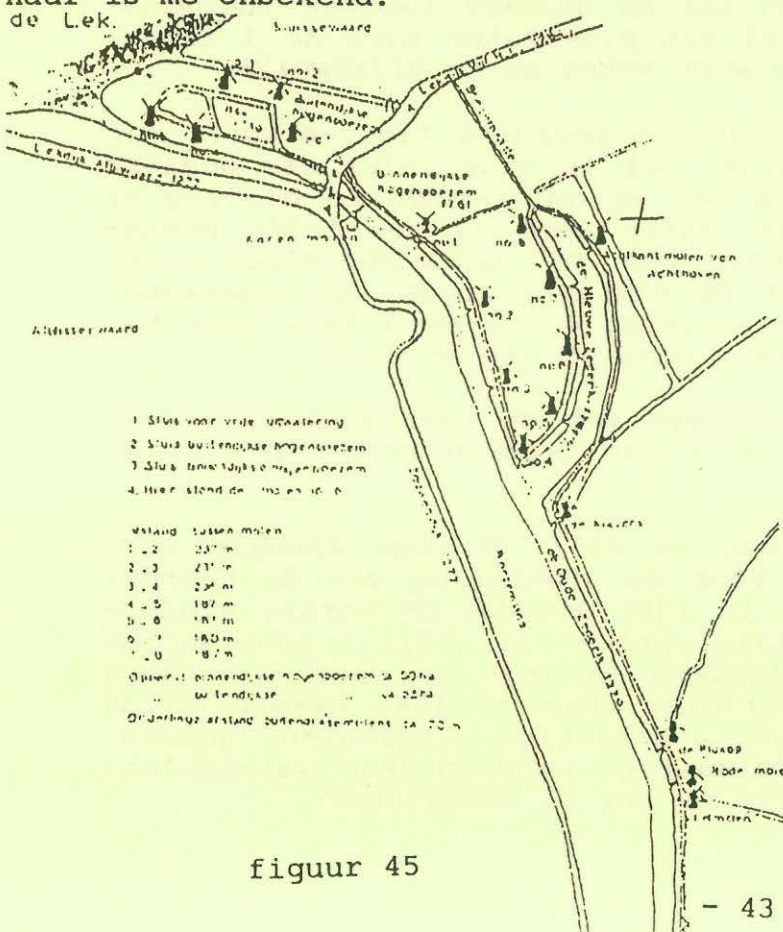
Joh.de With vermeldt bij figuur 45:

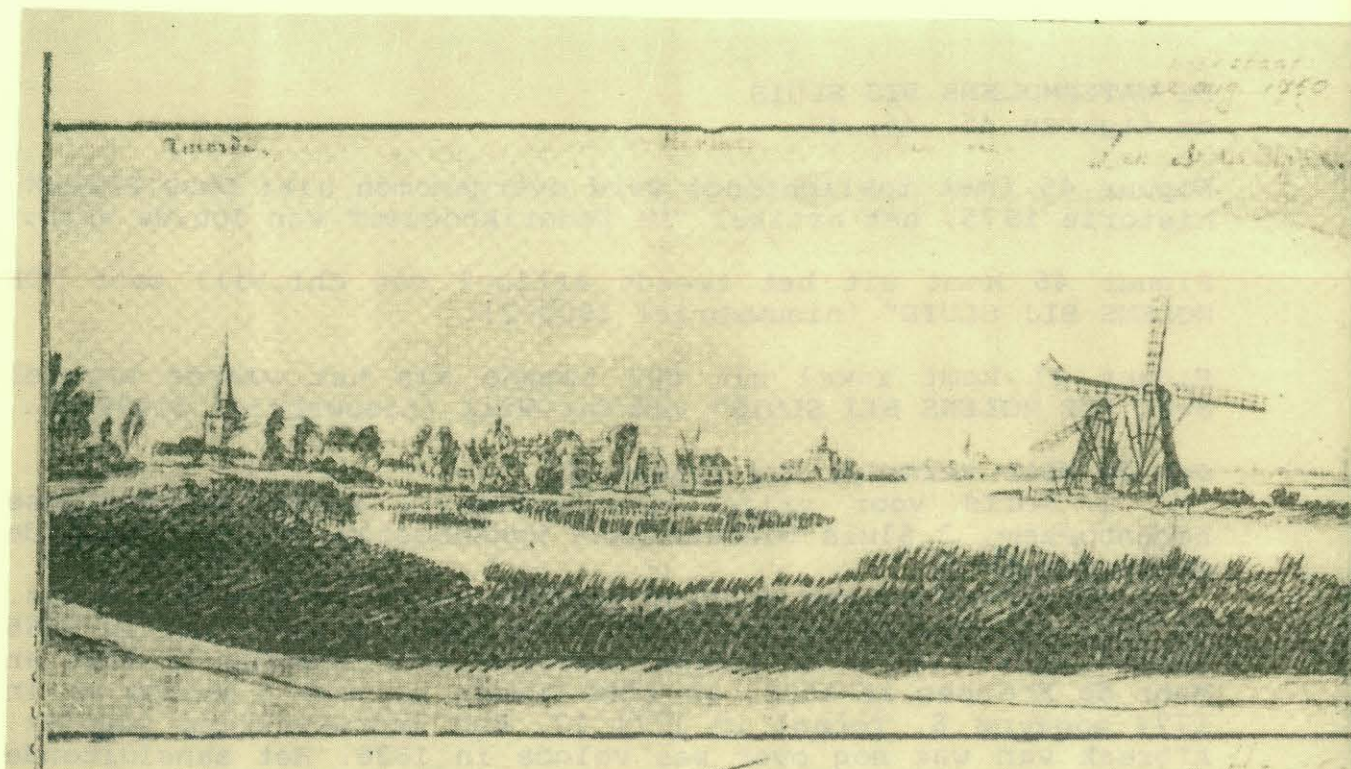
1 Sluis voor vrije uitwatering, 2 Sluis buitendijkse
hogenboezem, 3 Sluis binnendijkse hogenboezem, 4 Hier stond de
molen nummer 6.

In 1373 werd een opening gemaakt in de Lekdijk bij Sluis.
In 1461 stonden de eerste windmolens langs de Zederik. In 1566
kwamen er 6 bij. Alle gingen verloren door ijsgang in 1635 en
door de Fransen in 1672. In 1740 kwamen er weer 5 molens en in
1774 nogeens 8. Totaal in 1774 13. Een indrukwekkend complex.
Afbraak van wat nog over was volgde in 1826. Het aansluitende
stoomgemaal was van 1892 tot 1946 in bedrijf.

Chr.Will geeft bij figuur 46 duidelijk aan waar de ene polder-
molen en de 13 boezemmolen stonden.

Figuur 47 is een gezicht op Ameide vanaf de Sluisendijk. De
positie van de buitendijkse molens komt overeen met de plaat-
sen aangegeven op de figuren 45 en 46. Aan de horizon zijn
Herlaar en Tienhoven te ontwaren. Zoals onderaan figuur 47
vermeld is deze fraaie prent oorspronkelijk afkomstig uit het
fotoboek: 'Het oude land van Brederode'. De naam van de teke-
naar is me onbekend.

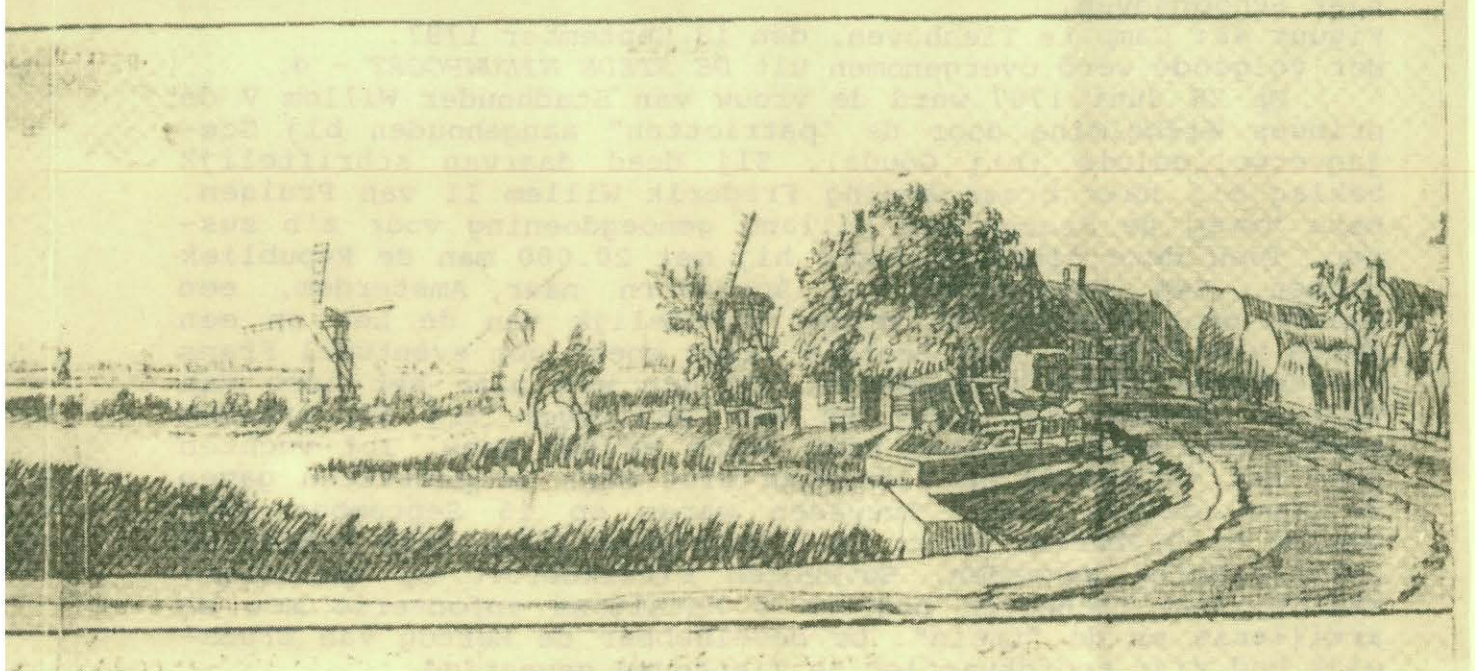
*Uit het fotoboek "Het oude land van Brederode"
uitg. ca. 1965*

De komende jaren worden de molens bij Kinderdijk gerenoveerd. Geen wonder dat dit gebeurt want ze zijn prachtig. Door de Unesco werden ze op de wereldmonumentenlijst geplaatst. En dan te bedenken dat er bij Sluis een even imposante serie heeft gestaan. Joh. de With schreef daarover in *Onze Streekhistorie* en Chris Will wijdde er artikelen aan in de nieuwsbrieven. Bovendien verscheen er in de *LEK EN HUIBERT KRONIEK* (Lexmond) van november 1999 een artikel van P.de Pater over de 3 Lakerveldse molens de *PLUKKOP*, de *RODE MOLEN* en de *VLIETMOLEN*.

In deze bundel komen molens op meerdere figuren voor, zij het niet altijd even duidelijk. Het is voor velen een boeiend onderwerp en lange tijd ging het er om: moeten ze blijven of verdwijnen? In de twintiger jaren werd er een felle penne-strijd gevoerd tussen de Vereniging *DE HOLLANDSE MOLEN* enerzijds en de schrijver *HERMAN DE MAN* anderzijds, de zogenaamde *MALLE MEULEN BEWEGING*. De vereniging wilde de molens voor het landschap behouden en de auteur vond ze uit de tijd.

In het volgende komen ten behoeve van de leesbaarheid enkele herhalingen en aanvullingen voor van hetgeen reeds op blz. 43 werd vermeld.

Joh.de With schrijft dat in 1373 de *OUDE ZEDERIK* werd gegraven. Deze was bedoeld voor de afwatering van de noordelijke polders van de Waard. In 1461 stonden de eerste windmolens langs de Zederik. In 1566 werden bij Sluis 6 achtkantige watermolens gebouwd. Door ijsgang in 1635 en door de Franse inval van 1672 gingen ze verloren. Pas in 1740 kwamen op de uiterwaard bij Sluis 5 nieuwe achtkantige watermolens gereed. In 1774 kwamen er nog 8 achtkantige binnendijkse watermolens bij. Voor de uitwatering waren er dus 13 beschikbaar.

figuur 47

Daarbij waren er nog binnen een zelfde panorama 3 poldermolens, waaronder molen de KIKVORS. Ze vormden in 1764 een indrukwekkend complex van 16 molens, geen wonder dat ze op vele prenten voorkwamen. Na 1826 verdwenen de eerste 13 molens uit het landschap. Het gemaal te Arkel nam het werk over. Bovendien kwam in 1883 het stoomgemaal bij Sluis in bedrijf.

Bij de bocht in de Zederik (halfweg Suis en Meerkerk) stonden noemenswaardig drie molens: de *PLUKKOP*, de *RODE MOLEN* of *OVERTOCHTSE MOLEN* en de *VLIETMOLEN* (P.de Pater). Van de laatste schrijft Chr. Will (n.a.v. de brand van 1-11-97) dat het hier een 'wipwatermolen' betrof. Deze werd mogelijk begin 17-e eeuw gebouwd langs de Oude Zederik. De romp van de *PLUKKOP* wordt nu nog als woonhuis gebruikt. De *RODE MOLEN* werd in 1905 gesloopt.

Over de achtkantige houten *KORENMOLEN* (van het type grondzeiler of grondmolen) in de bocht van de Lekdijk bij Sluis schrijft Chr. Will dat deze in 1715 werd gebouwd. In 1913 werd de kap verwijderd en de resterende romp werd in 1975 gesloopt.

Op bovenstaande prent herkent men de 5 achtkantige watermolens (gebouwd buitendijks in 1740).

Figuren 48 en 49: DE PRUISEN TE AMEIDE EN TIENHOVEN op weg naar Schoonhoven.

Figuur 48: Camp te Tienhoven, den 18 September 1787.

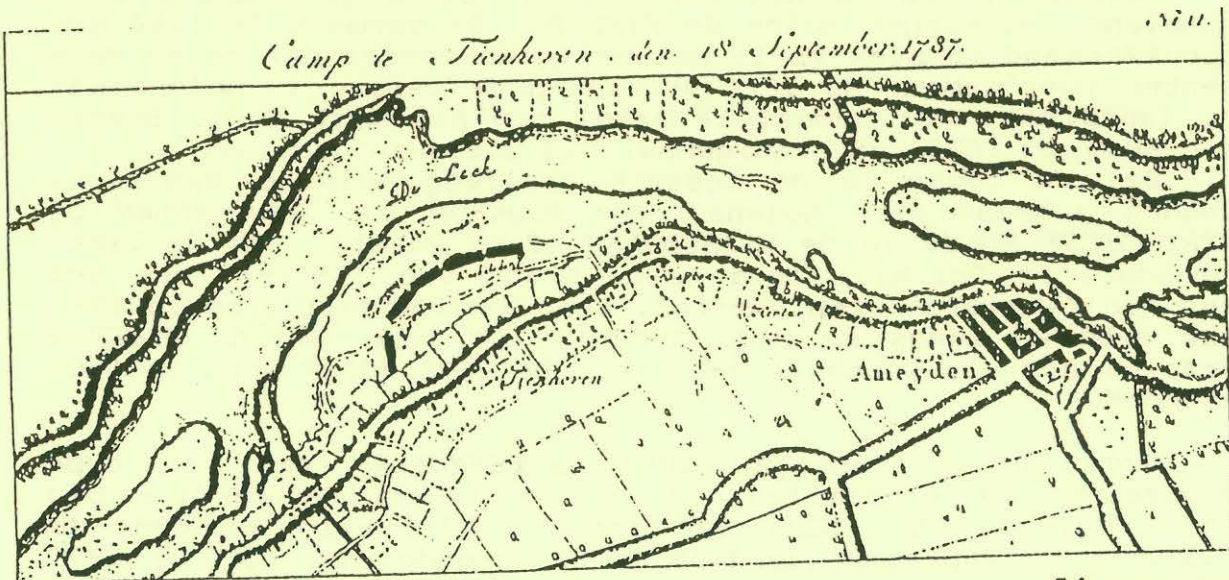
Het volgende werd overgenomen uit *DE STEDE NIEUWPOORT* - 4.

Op 28 Juni 1787 werd de vrouw van Stadhouders Willem V de prinses Wilhelmina door de "patriotten" aangehouden bij Gojanverwellesluis (bij Gouda). Zij deed daarvan schriftelijk beklag bij haar broer koning Frederik Willem II van Pruisen. Deze vroeg de Staten van Holland genoegdoening voor z'n zusster. Toen deze uitbleef rukte hij met 20.000 man de Republiek binnen. Eén legermacht via Apeldoorn naar Amsterdam, een tweede naar Utrecht en verder noordelijk van de Lek en een derde via de Waal. Het laatste leger moest een eventueel Frans tussenbeide komen verhinderen. Op hun weg naar het hart van Holland kwamen het Lek- en het Waalleger bij Schoonhoven samen. Men wilde vandaar naar Gouda en Den Haag. Tot vechten kwam het te Ameide en Tienhoven niet want de patriotten gaven de zaak direct over. Intussen waren op 16 September 1787 Ameide en Tienhoven bezet en 3 bataljons infanterie hadden er inkwartiering gevonden. Bovendien bivakkeerden op de uiterwaarden van Tienhoven nog eens 5 bataljons infanterie met de artillerie en de "trein". De bevelhebber de Hertog van Brunswijk had zijn hoofdkwartier te Tienhoven gevestigd.

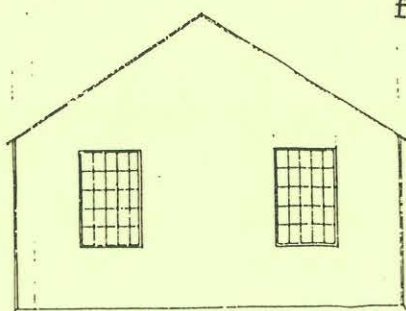
Figuur 48 toont de stellingen van de Pruisen op de Tienhovense waard. Deze voor mij ongekende en zeer verrassende prent werd voor de bundel beschikbaar gesteld door de heer A.P. Streefkerk te Ameide.

Figuur 49: Een Pruisisch wachthuisje te Ameide.

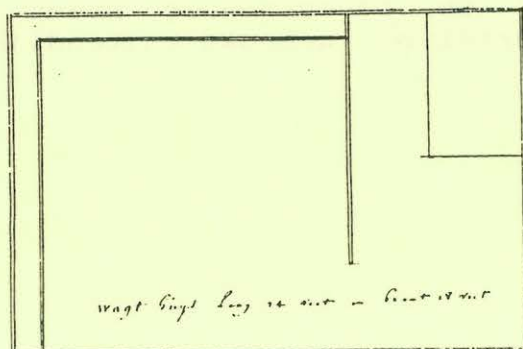
Deze bouwtekening is afkomstig uit het archief van de gemeente ZEDERIK en werd aldaar door de heer C. Neels opgespoord.

figuur 48

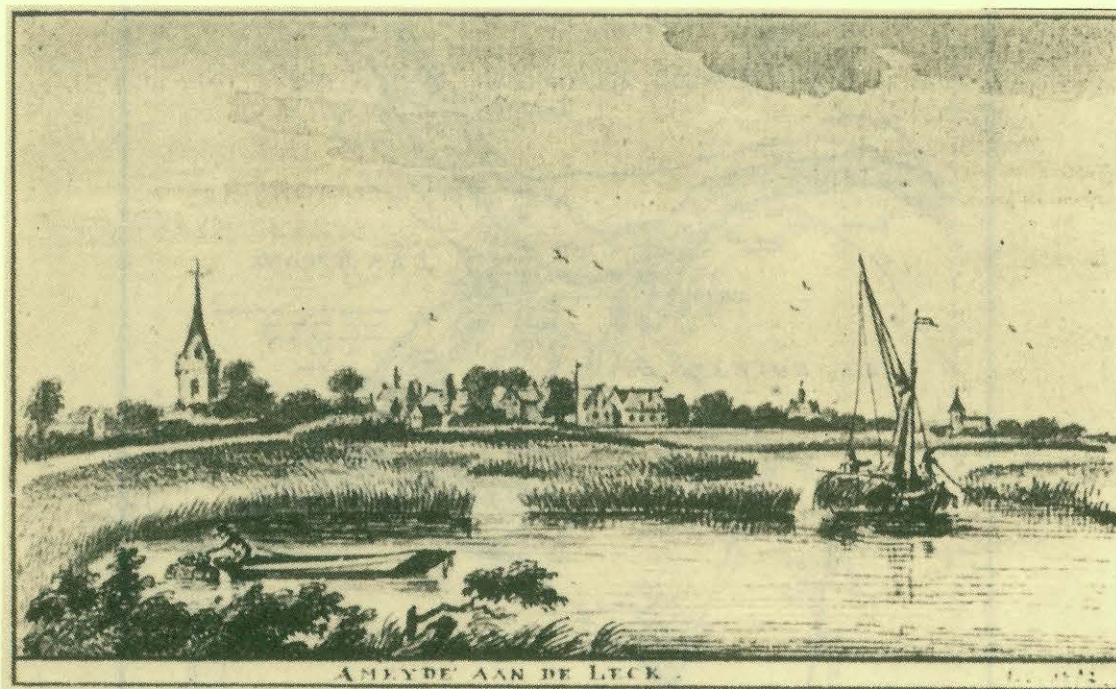
figuur 49

Figuur 50 met het onderschrift:
AMEYDE AAN DE LECK

Ameide, met het huis Herlaer en de kerk van Tienhoven in het verschiet. Naar eene teekening door A. Schouman, gesigneerd A.S. met het jaartal 1752 (op 18 Juni 1941 geveild bij van Stockum's Antiquariaat te 's Gravenhage; thans onvindbaar).

De kunstenaar A. Schouman is dezelfde die de plaat van het Huis Herlaer maakte (figuur 41). Men ziet de wat iele toren van Ameide, verder het stadhuis, de herenhuizen aan de Voorstraat, het Huis Herlaer en de kerk van Tienhoven. De natuur langs de Sluisendijk is mooi weergegeven. De wat lagere dijk slingert zich voor Ameide langs. Van de haven geen spoor maar mogelijk is de staak die boven het huizenfront oprijst een scheepsmast. De prent is van 1752.

Ameide, met het huis Herlaer en de kerk van Tienhoven in het verschiet.
Naar eene teekening door A. Schouman, gesigneerd A. S., met het jaartal 1752 (op 18 Juni 1941 geveild bij van Stockum's Antiquariaat te 's Gravenhage; thans onvindbaar).

figuur 50